

LLOCS SINGULARS DEL TERME

Miquel Aleu Padreny

CENTCELLES

Vaig néixer a Constantí i allí hi vaig passar els primers déu anys de la meva infància amb molta vitalitat, després dels primers anys que anava a costura –fins al set anys– vaig passar a l'estudi del senyor Llurba. Era un Sr. Mestre que ensenyava molt, però ens agradava més quan feia la classe el Sr. Llurba vellet, que era el seu pare –què també era mestre, però ja retirat– i molts dissabtes ens donava les classes, perquè el seu fill anava a Tarragona –a estudiar més– es preparava per un ascens.

Les seves classes quan feia bon temps es feien fora, donava les lliçons fent excursions i moltes vegades pel camí dels Molins anàvem fins al riu i a la vora de l'aigua ens feia fer –amb bolets grossos que pesaven molt– illes, arxipèlags, istmes, penínsules, canals i altres coses, i a la tornada a vegades anàvem cap a Centcelles a veure les restes de sant Bartomeu; allí hi havia una ermita ensorrada que encara conservava una espadanya i un tros de campana, però en un raconet de la seva paret, furgant la terra trobàvem unes pedretes que eren de colors, els xiquets més valents el feien enfadar perquè s'enfilaven per aquelles parets a picar el tros de campanar.

El Sr. Llurba vellet, ja durant el camí explicava com funcionava la mola del molí amb l'aigua de la bassa que queia per un canal cap a unes rodes que tenien pales i amb la força de l'aigua movia les moles i del gran perill si un xiquet relliscava i queia a la sèquia perquè amb aquella força se l'engoliria.

Una de les vegades anant a buscar aquelles pedretes ens va dir que Centcelles li devia el nom al temps dels romans, quan anaven a aquella casa que tenia una gran sala que hi cabien 100 cadires i allí es reunien, doncs amb llatí –que parlaven els romans– ella volia dir cadira i així li va quedar fins als nostres dies. Però un altre dia el seu fill a classe va dir que d'allò en deien Baptisteri de Centcelles perquè fou el primer lloc on batejaven els nens, els primers cristians que hi havia pels voltants i que la pila baptismal era una banyera de porfit, que portaven d'Orient, doncs aquella classe de pedra de color vermell fosc tenia molt de valor i per aquí no n'hi havia.

Una manera de distreure's quan feia mal temps i no podíem jugar al mig del carrer, era contar rondalles; ens posàvem asseguts a terra per algunes entrades com la de casa meva o a cal Llorigó –perquè estaven enrajolades– i cadascú explicava la seva. El que en sabia més era l'Agustí Marinera, però les de fantasmes, el Damià de ca Gantxanimes, i el Damià ens va explicar que el seu padrí feia temps que li va dir que d'aquell Mas en deien Centcelles perquè en aquella ermita, abans de sant Bartomeu, hi havia sant Telm, degut a que allí entre aquell mas i el Pont de les Caixes, a les nits molt fosques, prop de l'estiu, sortien com unes flames que en deien centelles, les quals es movien i semblava que corrien d'un costat a l'altre; i va dir que en aquell lloc hi havia enterrats morts del temps de les guerres i que les seves ànimes sortien com a flames perquè no estaven enterrades en terra sagrada.

Aquestes coses ens impressionaven i eren les que ens quedaven més gravades a la nostra memòria. El seu avi en els seus contes barrejava les flames de sant Telm amb els focs fatuus, però així arrodonia la millor rondalla.

No recordo l'any exacte, jo tenia uns set anys i ja feia d'escolanet a la nostra Parròquia i anava molt a l'Abadia. El Sr. Rector era molt seriós, jo era a més amic de la Prudència, que era la seva majordoma, i ell em deixava entrar a arreglar els llibres, doncs anava a instal·lar una biblioteca en unes llibreries fetes exprofès per aquella habitació; havia fet enquadrar la col·lecció del Mensajero del Sdo. Corazón i uns toms molt macos enquadrats amb pell. Però vet aquí que un dia vingué a Constantí per a fer una visita el nou Arquebisbe Monsenyor Vidal i Barraquer, el qual havia estat condeixeble del nostre Sr. Rector –amb qui tenia molta amistat– i amb el seu seguici volgué anar a Centcelles. Per aquelles dates s'editava l'Enciclopèdia Espasa –havia sortit la lletra C– on hi havia la fotografia d'aquella cúpula del Mas de “Centelles” –els del poble en deien així– i no Centcelles com s'ha de dir. També hi vaig anar acompanyant al sagristà que portava aquell “llibrot”, es deia Pep Vidal i casi era cec. Es veu que em varen prendre per a fer de faristol, com que era baixet, era la mida ideal. Però jo era molt inquiet i anava observant a tot el seguici i ho mirava tot sense perdre punt, i al arribar a Centcelles pujarem dalt de la golfa, on el seu sostre era fet d'una volta que semblava una cúpula, i encara que molt descuidada per les goteres, hi havia uns dibuixos de pedretes de colors amb caps de cavall, i un noi que semblava com si fos un veremador, i uns altres que portaven barretines, però jo mirava a l'Arquebisbe i dissimulant vaig preguntar a Pep Vidal, el sagristà, perquè porta els botons vermells la sotana d'aquest capellà? i em feren callar; però jo insistia... aquell capellà porta sivelles de plata enganxades a les sabates!... es feren un tip de riure; em prengueren el llibre i em portaren cap a fora, –no podies callar? Que no ho sabies que era l'Arquebisbe? Jo no sabia ni la importància de l'Arquebisbe i encara menys la de la golfa.

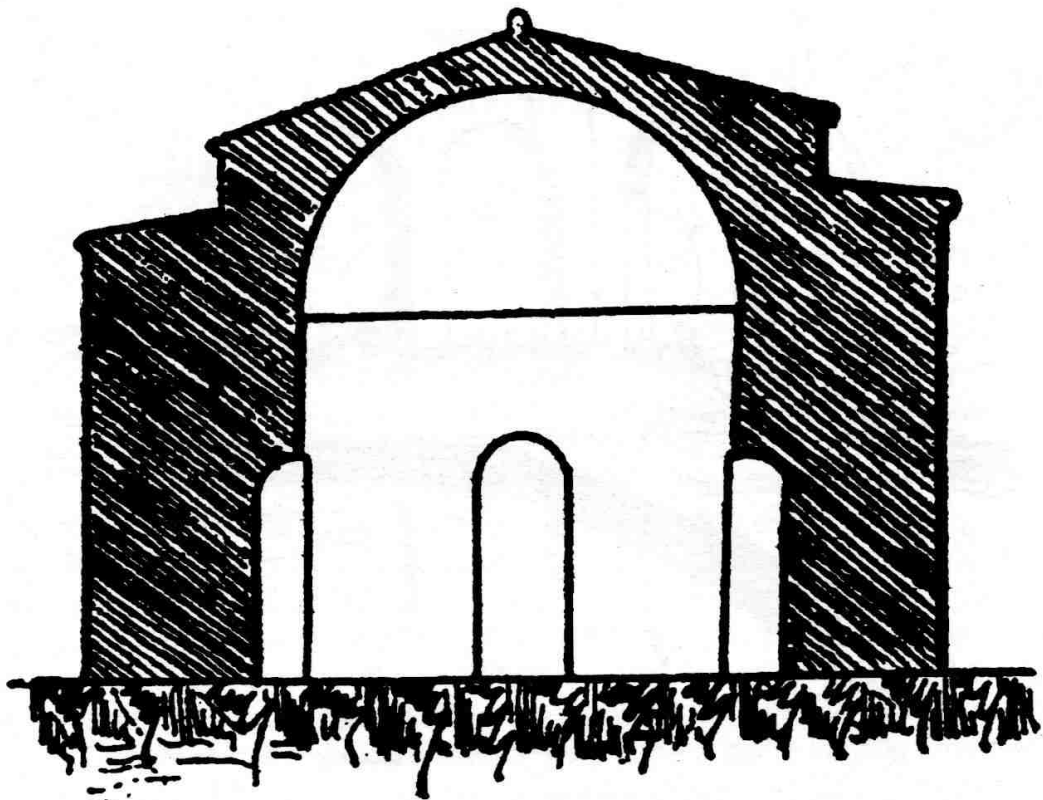
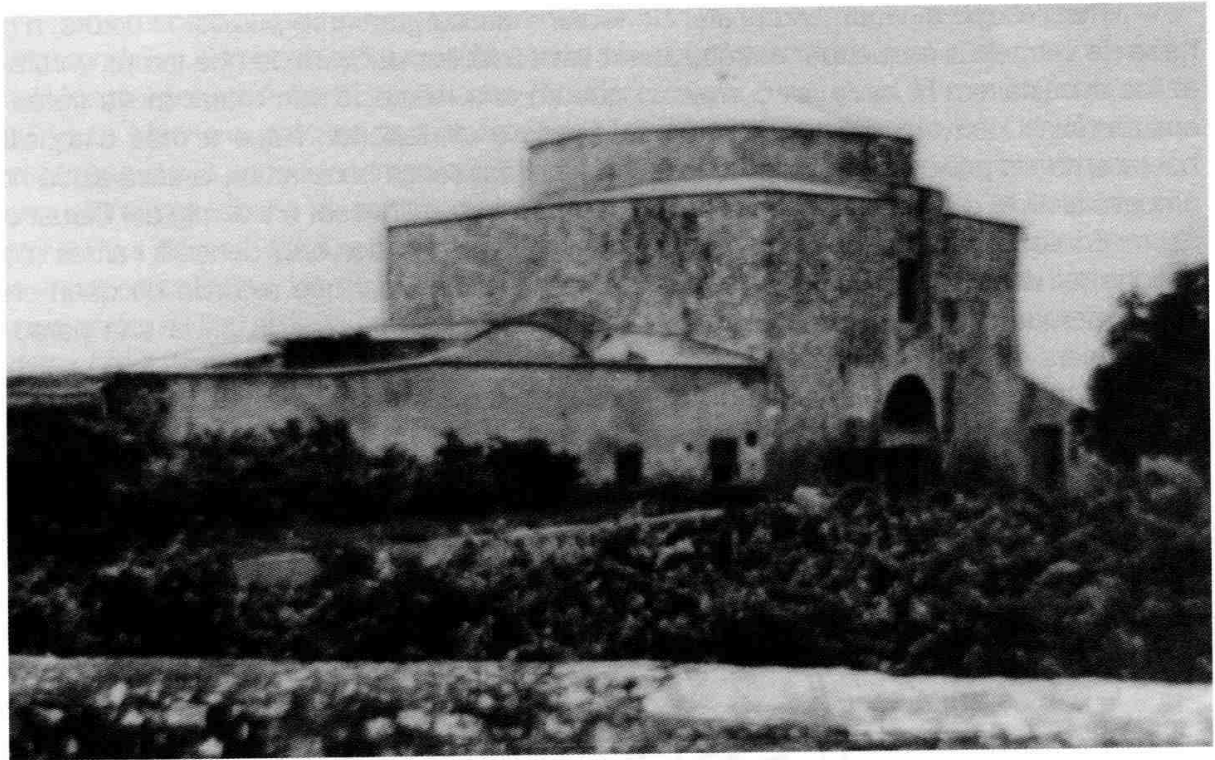
I no la vaig saber fins uns anys després quan feia el batxillerat i el Sr. del Arco ho explicà sumerament. En el seu llibre d'història només hi ha un esquema que diu: “corte vertical del primitivo templo cristiano de Centcelles”; però a mi em cridava l'atenció per estar aquell monument al poble de Constantí i em portava a la ment aquella peripècia amb el Sr. Arquebisbe que mirava aquelles pedretes de tots els colors i que eren petites de quan era més petit que anàvem amb el Sr. Llurba a recollir-ne d'un raconet de les runes de l'Ermita de sant Bartomeu, i que un dia, ja més grandet, el meu pare em feu acompanyar a visitar al masover que vivia a Centcelles, i em portà a dalt a la golfa i me'n recordava de lo dels Sr. Arquebisbe, però no de la pintura que ara m'ensenyaven; per l'altura que estaven i per la foscor, no es distingien els colors i tret de les figures, quasi no vaig veure res més.

Però el que a mi em cridà l'atenció fou una bassa gran amb peixos de colors, n'hi havia de vermells, i el què, per entreteniment em contà la masovera de que temps enrera i al lloc on estàvem hi havia un convent, i que en una revolució van matar molts frares i ensorraren el convent del qual només en quedava un raconet; i que a més d'aquella bassa amb els peixos de color en quedava un bassot sense barana i on la seva aigua no arribava al nivell d'on estàvem i deia la masovera que aquell bassot era al mig del Claustre.

En aquell raconet que quedava del convent es veien dos arcs sencers i altres mig ensorrats i unes finestres i un balcó. Jo en faig un dibuix del que recordo de quan era infant, perquè uns anys més tard tot estava esborrat; al seu lloc hi havia una parada d'avellaners molt ben conreats.

Restes del convent. Es veu un racó amb dos arcades senceres i les altres mutilades, al primer pis un balcó i dues finestres i al davant un bassot molt descuidat ple de llot i de moltes algues. També hi havia peixos i en un costat molts de joncs, vimets i canyota.

Perquè vegeu el poc que en sabem, he fotocopiats de la Historia de España del Sr. del Arco, aquest gravat amb el tall vertical del Mausoleu.

Em digué la masovera que els frares que hi havia al convent de sant Bartomeu eren de la mateixa Ordre que els de Montserrat, on hi feren cap els que pogueren escapar, però que hi varen viure –segons diuen– bastants cents d'anys.

Avui venen alguns senyors que són amics de l'amo i només van a veure la cúpula de la golfa que en diuen romano-cristiana.

Un dia vingué un senyor que portava a un retratista i van fer un retrato amb uns fogonassos que deixava un fum blanc, i aquell senyor els hi deia que allò era bizantí i com les "mesquites" de l'Orient, i a les fotografies es veien més les cares que les de veritat, o al menys jo no m'hi havia fixat.

No hi havia estat més fins quan ja era metge que vaig venir a visitar a Guillermo Soler, l'amo de Centcelles. Ell era enginyer, però mai havia actuat, era un "solterot" que vivia amistanat amb una companya. El seu germà Conrat, del Mas dels Frares seguia la mateixa vida, vivia amb una paia i anava a caçar. Ambdós eren fills del notari Soler, casat amb Dña. Ventureta Bas, una senyora molt digna i potser ignorant de que el seu marit actuant de Notari aconsella als seus amics que es quedessin per pocs diners els béns del Clergat; i així ho feren el Rossell de l'Ateneu, els germans Escofet, els de casa Cobos i el mateix Soler. Ell es quedà entre moltes coses, de dins de Tarragona, aquelles dues masades, el Mas dels Frares i Centcelles.

Potser els seus fills amb la seva droperia varen influir per manca d'empresa en no fer fresa i mercès a ells ha arribat el monument fins al moment present sinó tot sencer el més important, les restes de mosaics que mercès als alemanys s'han pogut estudiar amb tots els detalls finalment els han lliurat íntegres a mans de l'Estat i ara la Generalitat se n'ha encarregat.

Visita autoritats a Centcelles (1963)

Així quedaven gravats en la meua memòria el que era el conjunt del Mas de Centcelles, des de la meua infància i inclòs sent metge; una masia de regadiu, molt ben conreada que contenia en el seu interior aquell mosaic romà i per quin motiu, com feren amb l'Arc de Berà i la Torre dels Escipions, durant la dictadura de Primo de Ribera, foren declarats Monument Nacional o Històric Artístic.

A la plana següent hi ha els plànols, quin contrast amb aquell incipient del Sr. del Arco!

En la fotografia de la plana anterior, feta tocant al tallat de les excavacions on mira Serra Vilarò, estem sota d'un noguer mig escalabrat, al fons a la dreta es veu Constantí, i cap a l'esquerra encara hi havia un espessor d'avellaners.

En aquesta fotografia feta l'any 1963, estem al mateix costat d'un tallat d'estudi del terreny de Centcelles on foren invitats per l'Institut Arqueològic alemany i on el Sr. Hauschild feia l'explicació amb un traductor que ningú entenia, però se suposava el que deia.

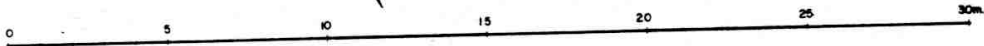
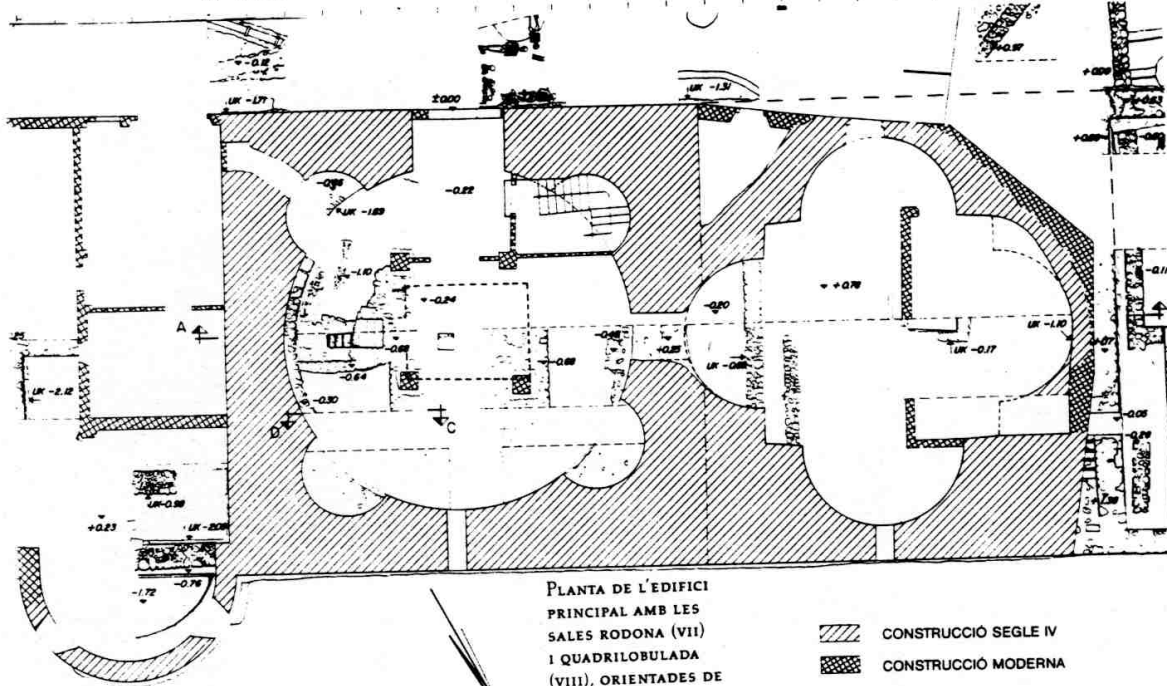
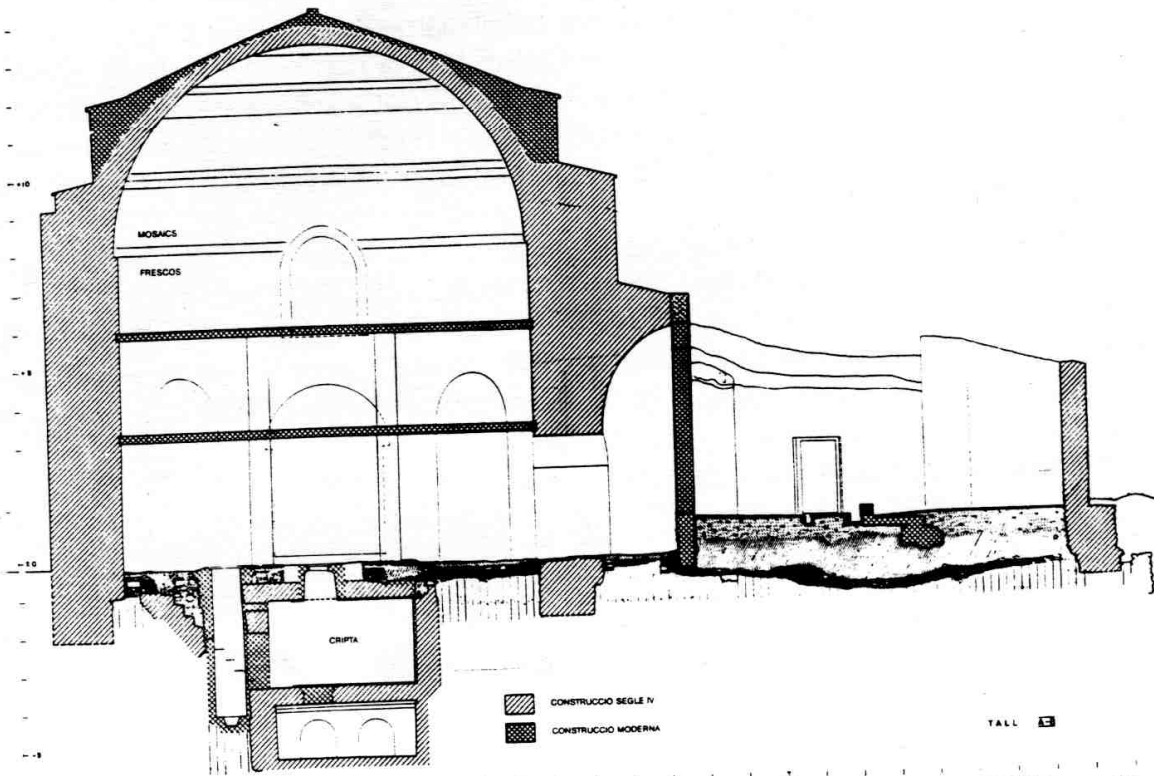
D'esquerra a dreta es veuen en llúis Mezquida, professor i traductor, el Dr. Serra Vilaró, en Samuel Ventura, darrera Sánchez Real, el Dr. Domènech, l'arquitecte Zaragoza i jo que parlava no sé si amb l'esposa o la secretària del sr. Hauschild, una senyora bella, rosa i simpàtica que parlava estupendament la llengua castellana. Tot i estant d'esquena m'assabentava millor que el que deia aquell traductor.

És que jo, anteriorment els hi vaig explicar que allí anàvem a buscar pedretes de color, i el Dr. Hauschild va preguntar, on? I li vaig indicar sota, on hi ha l'espadat, on en la meua infància encara hi havia un tros de campana i va contestar –efectivament, allí había el taller o el vertedero, reconocible por la cantidad de fragmentos, nada entero de baldosillas, però només l'entenia per mitjà de la senyora, o de la secretària que em va contar que ella va estar quasi dos anys seguits allí al peu del canó i molt en contacte amb els treballadors, però que a dalt del poble només hi anà dues vegades a l'Ajuntament.

Vàrem estar molt de temps parlant amb aquella senyora, doncs jo, com a President de la Reial Societat Arqueològica, havia de fer els honors un temps suficient perquè m'expliqués tots els antecedents que hi hagueren entre aquella masia i l'Institut d'Arqueologia del seu país, i va dir que els alemanys (amb perdó) en sabien més detalls que els espanyols, i aquest va ser el motiu pel qual van estar interessats per aquell subsòl i per tota la rodalia d'aquella finca. Tant fou així que es posaren en contacte amb el seu propietari per a la seva adquisició, al voltant de l'any 1959.

De moment va portar un enrenou entre autoritats i arqueològica, però ho varen solucionar mitjançant la intervenció del govern tan Espanyol com Alemany. Així van poder treballar amb condicions, amb llibertat i sense entrebancs, però això sí, amb permisos oficials. Vam remoure tota la finca, no l'edificació, sinó els voltants potser més interessants; i la part més mecànica era efectuada per gent del poble. Em va presentar un que tenia al costat, dona la casualitat que era condeixeble meu en la primera ensenyança, es quedà parada per la companyonia, era en Joan de la Riba, l'home de confiança, el qual em va dir que allí hi treballaren Joan Plana –el nostre minador de l'Ajuntament de Tarragona–, i a més en Pere Serrahima que fent migdiada en la mateixa finca el ferí un llamp.

Aquella senyora, ja per sí simpàtica, encara fou més oberta i li digué amb alegria al Sr. Hauschild: "éste, Sr. Presidente es camarada de infancia de nuestros amigos", i va dir: "lo celebro pués son muy buenos". Jo vaig preguntar sobre aquell "bassot" i si havien explorat l'antic convent, senyalant la situació. En Joan de la Riba es va avançar assenyallant que feia molt de temps que el varen omplir i hi plantaren avellaners. Ella no obstant,

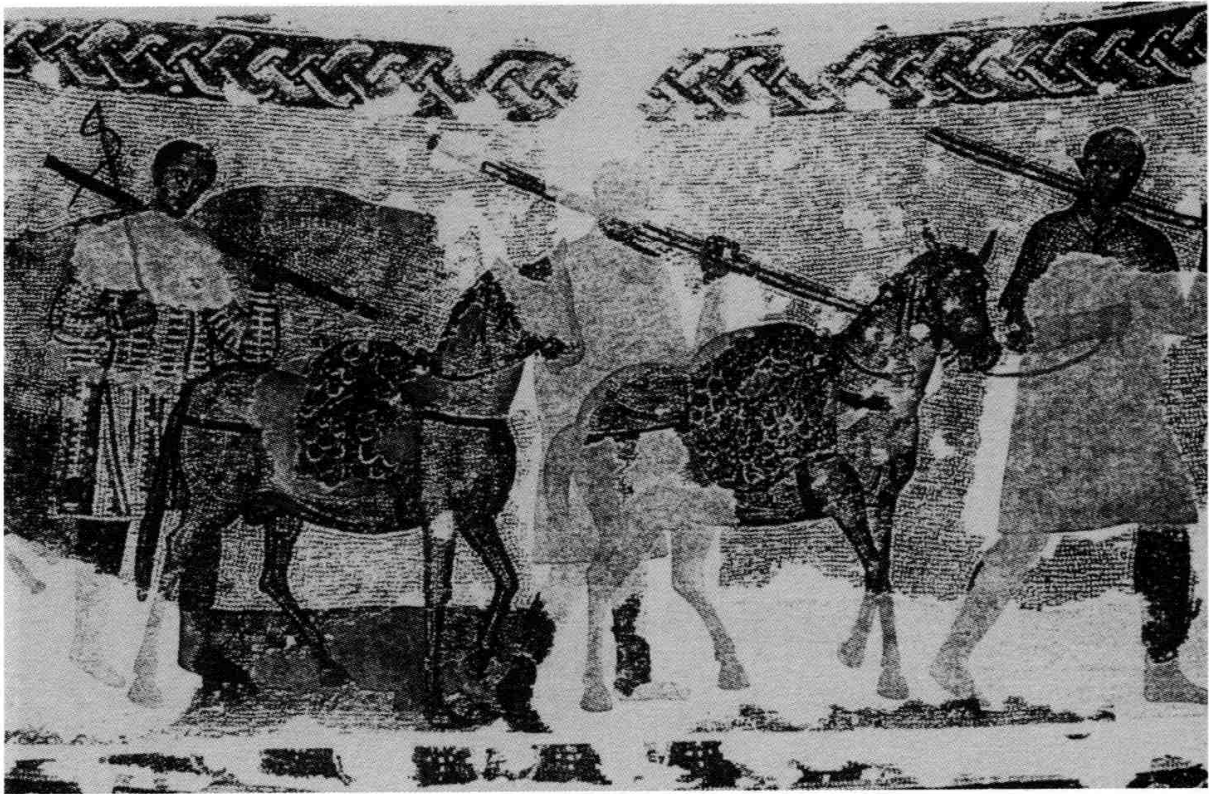

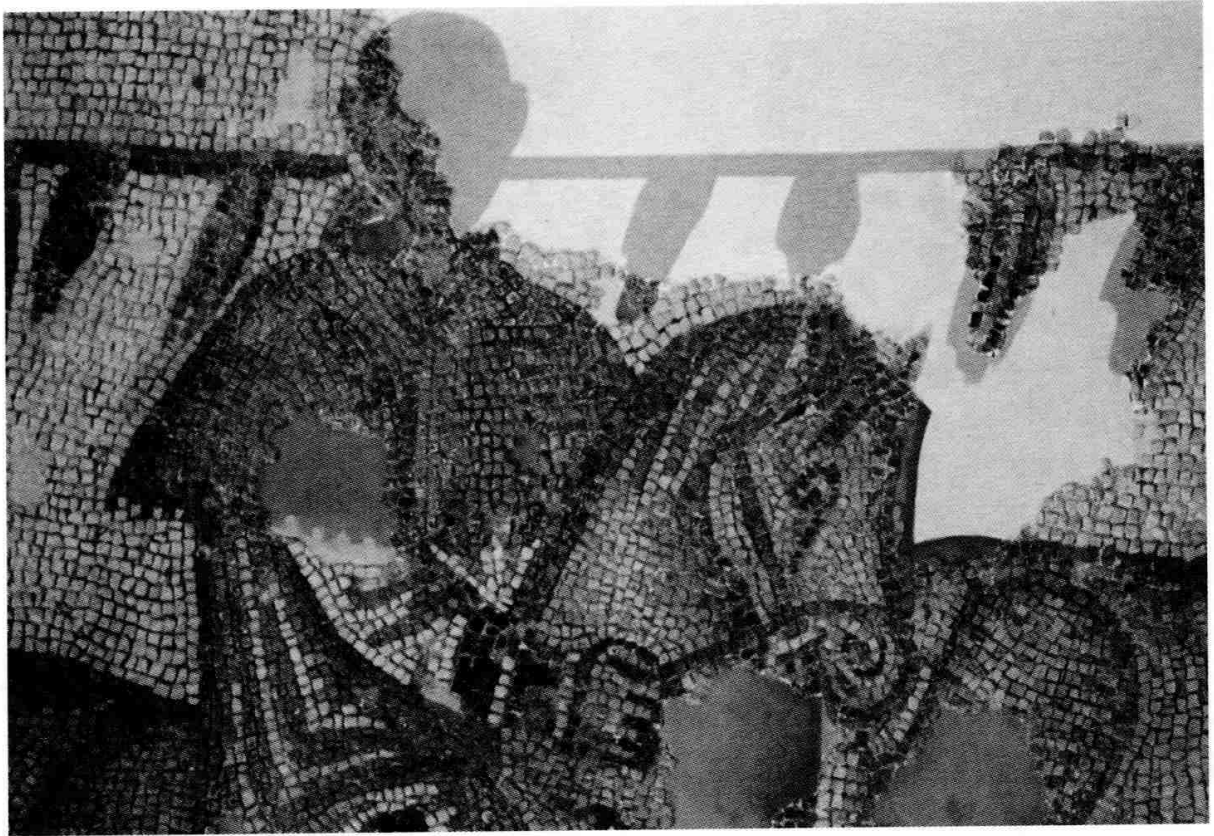
em preguntà detalls i li vaig fer un esquema del que havia vist quan era molt petit. Ella, molt educada, va dir: "interesante, ya averiguaremos, y si encontramos algo lo comunicaremos". Vàrem entrar per a explorar la cúpula i ens van donar una sèrie de detalls i una monografia sobre els mosaics, on s'explicava detalladament tot el que s'havia trobat i relacionat amb altres semblants dels Pròxim Orient. I en la conversa em va dir aquella senyora de que el Govern Alemany, volia estudiar amb detall tota l'excavació i un cop aconseguida mostrar-li el treball amb una publicació i a continuació cedir-li la propietat. I ans de acomiadar-nos ens obsequiaren amb un programa de treball per a continuar i fer "pesquisses" sobre aquelles ruïnes.

La Monografia sobre els Mosaics és molt interessant, potser una mica utòpica per les seves conjectures, dons dona nom, a totes les figures.

Jo no entraré amb detalls només sumàriament indicaré que els Mosaics de la Cúpula estan dividits en tres seccions amb les seves característiques. Les de la part inferior són escenes de caça de cérvols; la de la part mitjana escenes d'Història Sagrada i la superior és meteorològica, sobre les estacions de l'any.

A continuació en publiquem algun detall d'aquests mosaics.

Aquesta cara pertany a un criat hebreu. En la nostra infància dèiem que era un català amb barretina.

Aquesta cara que no està sencera està a l'eix nord del fris intermedi.
Diuen que és la llegenda del Bon Pastor.

Aquesta cara tan bufona, que sembla el Nen Jesús que pintà Murillo.
Diu que és el representant de la Primavera.

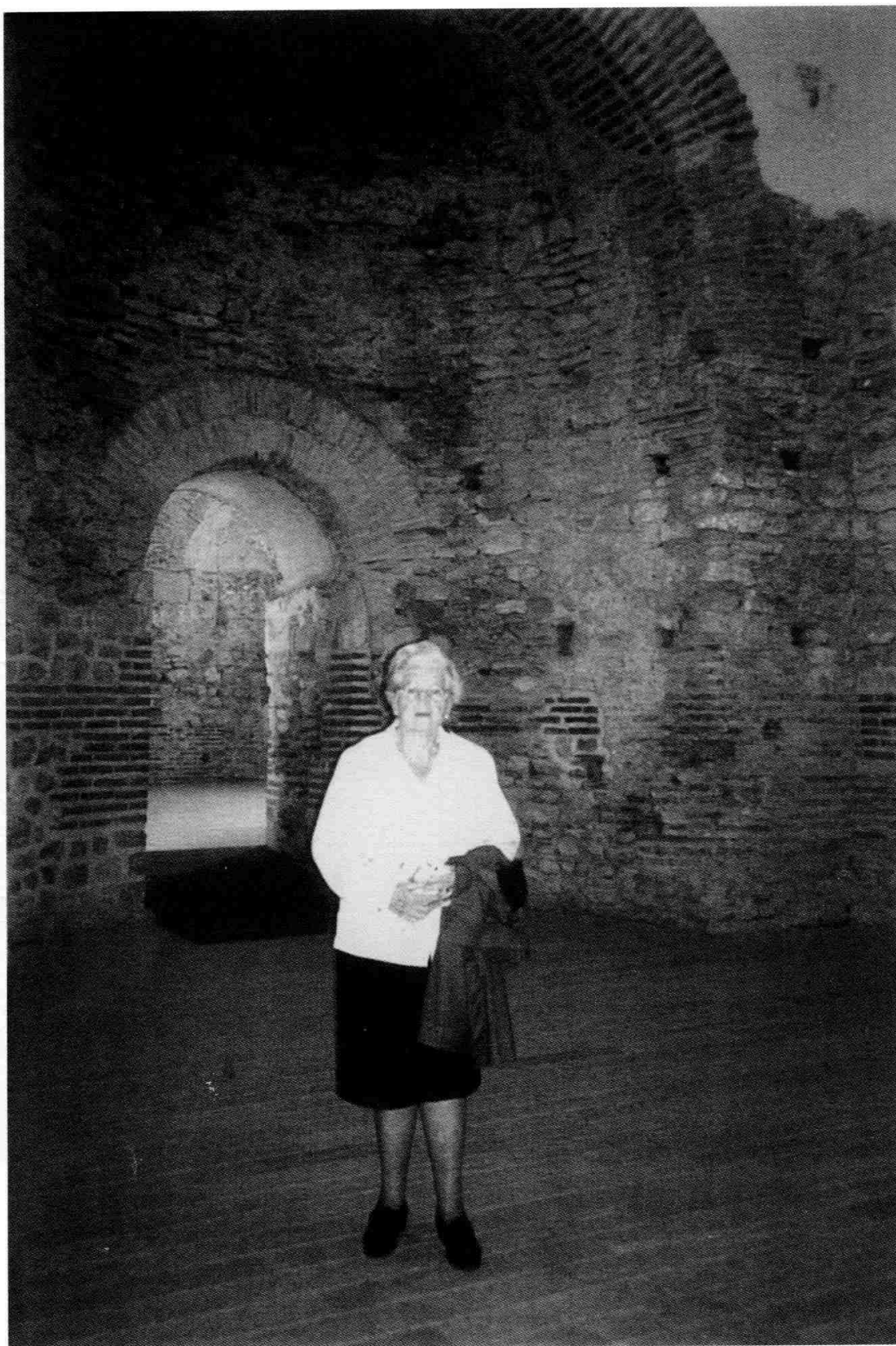

La Tardor

Ara venen fotografies fetes fa dos dies. A la plana anterior, allò que de petits coneixiem per Ermita de sant Bartomeu, ara, en diuen Les Termes. Una fornícula de la Sala Rodona.

Davant una altra fornícula de la Gran Sala Rodona, o sigui, la dels Mosaics, hi ha la meva esposa, que encara que vuitentona no deix de fer goig.

I aquí hi ha la fi, el gos.

EL PONT DE BOSC I LA CREU DE SALOM

Com que quan vaig marxar de Constantí era molt jovenet, a mi em quedà un record del poble, però pel que fa al seu terme, encara que havia anat amb el meu pare a alguns masos, com el del Sant Ramon, o el del Tarrats, Mas dels Frares, Mas de Simó... que eren els més habitats, en sé molt poca cosa. Però en el record, vaig poder observar que a Constantí, potser per ocupar una cota més elevada, no s'aprofitava l'aigua del Francolí, més que en poques contrades, cap a les Sorts o a la Ferrerota, ja sigui per la Sèquia dels Molins o per la dels Tarragonins.

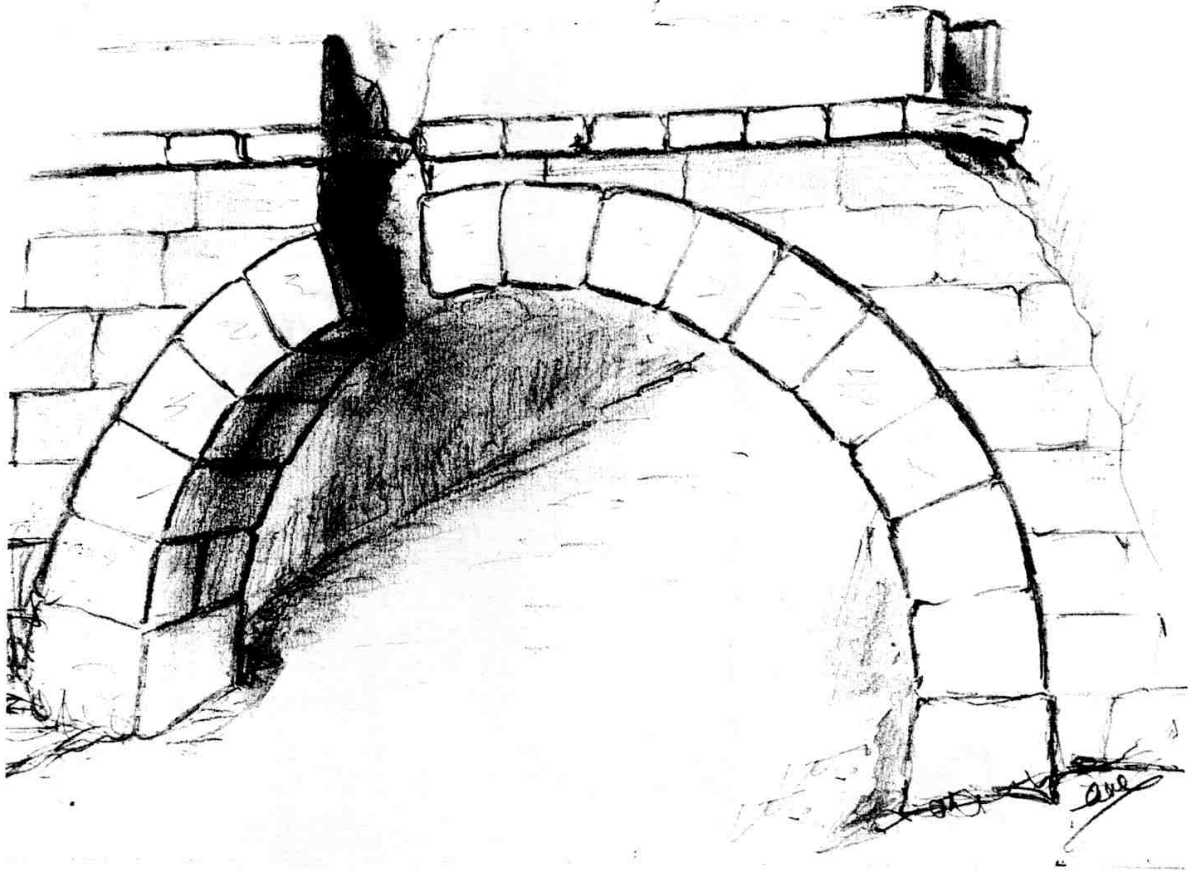
Que tota l'altra aigua, ja sigui pel poble o pel regadiu, quasi tota provenia de l'aigua subalvea del Riu Clar, que al passar pel terme, agafava els noms, entre altres de Torrent del Mas del Bosc, Torrent del Mas de Serapi, o el de Sant Pou fins al Riu d'Arenes.

I a més, havia sentit dir, que en el seu terme hi havia 34 mines d'aigua, la major part de propietat privada. Entre les públiques, la que tenia més cabdal en aquell temps, era la del Mas de Serapi, però també hi havia, la Mina del Mas dels Frares; jo no ho coneixia però deien que, pel Mas de Ventura o per allí a prop i quasi tocant a Reus, n'hi havia una molt gran, que en deien el Brugar i que portava moltes raons, perquè els de Reus deien que l'aigua sortia del seu Terme i els pertanyia. Això ho sentia de paraula, però no entenia el significat.

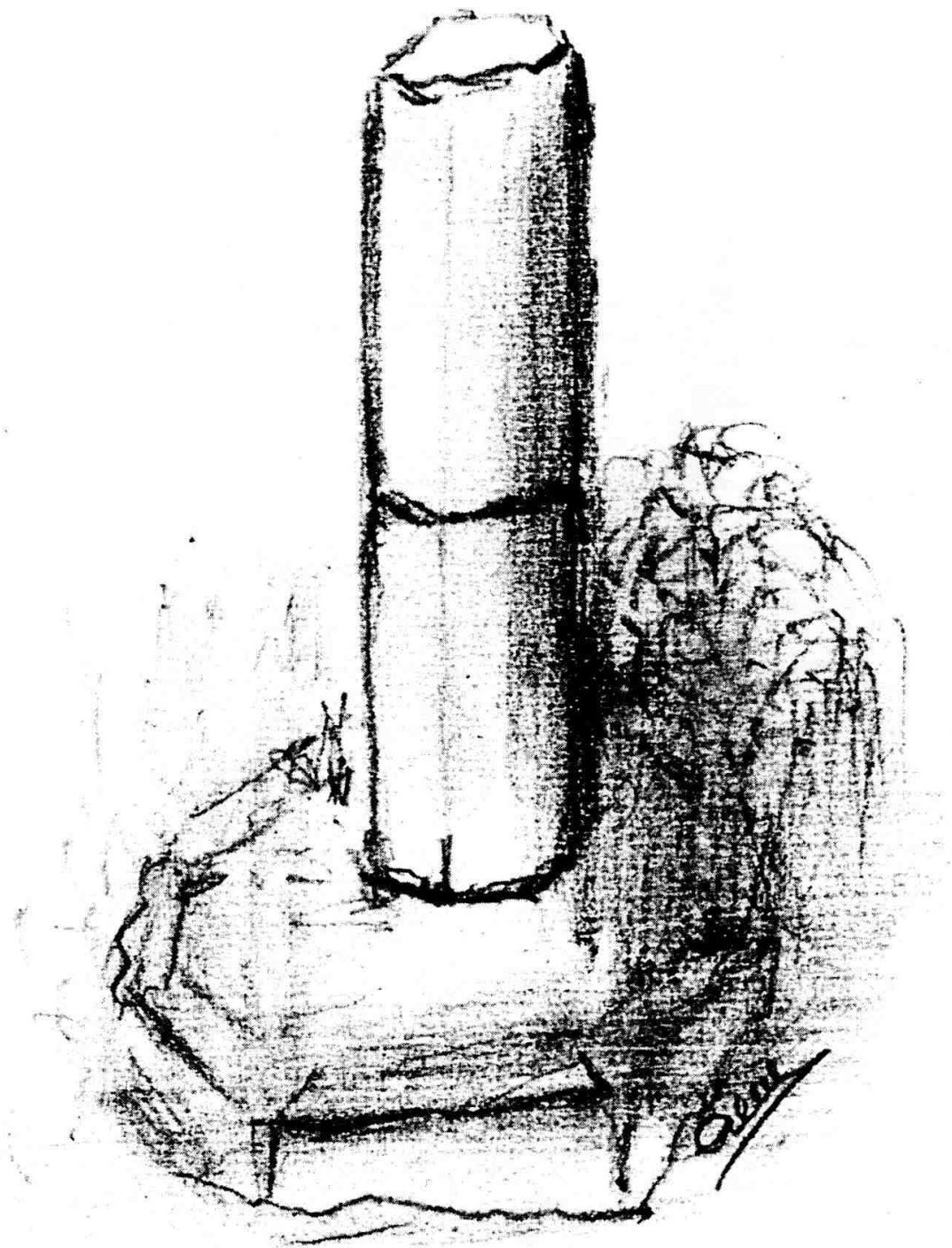
Ara, que allí a prop, passant pel Calvari, es feia cap al Mas de Bosc, que era a l'altra part del Torrent, i s'hi podia anar per una drecera, on hi havia un aqüeducte que passava per sobre d'un pont d'un sol ull, però estava trencat, doncs se li havia després una dovella, però s'aguantava bé i anant amb compte, podies sortejar-ho i passar a l'altre part.

El Mas de Bosc, tenia la seva mina, però tenint en compte, que per allí hi havia les ruïnes de l'antic poble de Llentisclell hom no pot dir el curs que seguia aquella aigua, que passava per l'aqüeducte, si anava cap a Constantí o cap al poble més vell, que deuria ser gran, doncs a prop d'allí al Camí de Reus, hi havia una resta d'una antiga Creu de Terme, que en deien la Creu de Salom.

He fet uns dibuixos del Pont i la Creu, dels records de la meva infància.

El riu Clar al passar en front del Mas d'en Bosch, del qual agafa el nom el torrent, on hi havia un aqüeducte d'un ull, que se l'hi havia després una dovella de l'arcada, però encara es mantenia ferm.

La Creu de Salom